

Becsületbeli ügy

Mármint a játék. Illik komolyan venni. Elfogadni a szabályait. Az önfeledtség – ami a játék teremtő energiája – megéri a kockázatot, amivel az önfeledés jár. Megpróbálok visszavedleni gyermekké. Azzá az olvasóvá, aki a felfedezés örömeivel olvas. Megpróbálok – ha nem is kizárni (reménytelen próbálkozás), de legalább – agyam nézőterének hátsó soraiba ültetni az irodalomkritikust. Hát ha nem hallom meg, ha onnan kiabál közbe. Megpróbálok az irodalomtudomány színpadi ügyelője helyett a játékos befogadó benyomásaira összpontosítani.

Kezdjük a prózával, már csak azért is, mert könnyebb laikus olvasóként lelkednem, mint versek esetében. És mert amióta szépprózát olvasok, felírom az összes művet egy füzetbe számszerű értékeléssel. Csak vissza kell lapoznom az elmúlt tizenöt évben, szerző, cím, és megelevenednek emlékezetemben a művek. Persze inkább csak a jobbak. (Sokáig az 5-ös „osztályzat” volt a legjobb; Dosztojevszkij olvasásakor bevezettem a 6-ost.)

Az új évezred Szilágyi István *Hollóidő* című regényével kezdődött. Az *Agancsbozót* óta tizenegy év telt el, s mindenki várta az újabb nagyregényt, lehetőleg a *Kő hull apadó kútba* remeklésének megismétlését. És Szilágyi István nemcsak hogy kielégítette az olvasói várakozásokat: az *Agancsbozót* némileg zsákutcás regényepoétikája, a monomániás „létárregény” után megújult, s megírta a magyar irodalom egyik legnagyobb (ál)történelmi regényét. Áltörténelmi, mert a szereplők költöttek, ám a történelmi háttér – mint a *Kő hull...* esetében is – aprólékosan hiteles. Esszéregény, de nem a Thomas Mann-i értelemben: a szereplők hitvitái jobban szervesülnek a cselekményhez, mint a *Varázshegyben*. Nagy történelmi tablók és miniatűr kidolgozású szerelmi jelenetek váltakozása adja a regény lüktető ritmusát, fenséges és bensőséges beethoveni küzdelmében. Baga Rozál, Hódy Ágó és kese Kata: olyan mitikus nőfigurák, mint Németh László Kurátor Zsófia, Kárász Nellije – vagy éppen Szendy Ilka a *Kő hull...*-ból. És persze a főhős Téntás, valamint Terebi Lukács meg Fortuna Illés. S a mondatok

zamata! „Az ablak hólyagosüveg szemei a kelő nap világát száz ezüst tincsbe fésülték, s mint laza kévét hullatták a könyvesház öreg bútoraira. Az udvaron Baga Rozál sulykolója salapált, nemsokára fölsírt a kisfiú, rimánkodta Hódy Ágó csecsét, majd Terebi úr fújtató szuszogása közelgett a tornác felől, kezében hozta a csizmáját, melynek szára lötyögne ugyan az apród derekán, ám azt a vén pap lábára fölkínozni akármilyen várostrommal felér.” Magával ragadó nevelődési regény, titokregény, kalandregény... De félre, kritikusi kategóriák! *Hollóidő*: az olvasás mámore.

Naplóm tanúsága szerint ekkoriban sok klasszikus remekmű (Mikszáth, Móricz, Tamási...) mellett néhány kortárs bizonyult még igazán emlékezetesnek: Szabó Magda: *Az ajtó*; Gion Nándor: *Aranyat talált*. S következett 2003-ban – remek novelláskötetek után – Majoros Sándor első regénye.

Meghalni Vukovárnál. Súlyos cím, súlyos történelmi háttér (a jugoszláviai háború), mégis csupa játék, csupa mágia, csupa rejtély, tragikum és irónia bőkezű vegyítése, sűrű szövésű motívumháló. (Ál)történelmi ez is, ám nem szimfónia, mint a *Hollóidő*, kamararegény, de mint Beethoven középső korszakának kamarazenéi, mondjuk a Razumovszkij-vonósnégyesek idejéből, amikor a négy hangszerből szinte zenekari hangzást sző. Háborús regény, identitásregény, amely már az első mondatával magával ragad, és egyetlen sodró ütemben viszi az olvasót a végkifejletig.

Tíz évet kell továbblapoznom, csak jelzésszerűen néhány maradandó olvasmányélmény közben a kortárs magyar regények közül: Hász Róbert: *A künde*; Berta Zsolt: *Jancsiszög*; Wodianer-Nemessuri Zoltán: *Végvidék*.

2013-ban olvastam az *Ondrok gödre* folytatását, a *Kaliforniai fűrj* azóta is élénken él bennem. Már Oravecz Imre első regénye is tetszett, s talán csak a számomra kevésbé ismert háttér, az Amerikába vándorolt magyarok életének mikrorealista aprólékos rajza miatt választom most a másodikat. (Hírlik, trilógiává egészül ki.) Megtévesztő persze ez a mikrorealizmus: a finom könnyedséggel kezelt motívumok (maga a címbe emelt fűrj is) úgy válnak szimbolikus (a történészszálakat összefogó) regényszervező erővé, ahogy Beethoven késői vonósnégyeseiben a hangfoltok kódéba vész a harmónia.

Ha novella, akkor a játék értelmében teljes kötet, és csak olyan jöhet szóba, amely 1999 után jelent meg először. (Ennek a szabálynak esik áldozatul, fájdalom, Lázár Ervin *Csillagmajor* című kötete.) Sok jó olvasmány: Gion Nándor: *Ezen az oldalon*; Ferdinandy György: *Egy régi placc*; Oláh János: *Vérszerződés*; Rott József: *A Pokol orma*; Majoros Sándor: *Akácfaünk sokáig élnek*; Ács Margit: *Kontárok ideje*.

Az olvasás időrendjében „öregszik” a három választottam. Csender Levente második novelláskötete a beérkezés könyve. A *Szűnőföldem* tragikus hangoltságával, a bátran használt tájnyelvi elemekkel, a lefojtott érzékekkel a mórliczi elbeszéléshagyomány örököse. A pokol bugyraiból tekint föl az elbeszélő, s a remek jelenetezés, a sűrítéssel elért állandó feszültség, az olykor ironikus, máskor

verbő humor miatt nemcsak megbocsátja az olvasó az alvilági utazást, de különös módon vissza is vágyik ebbe a világba. Csender *Fordított zuhanás* című könyve hasonló élményekkel kecsegtet.

2013-as olvasmányélményem Molnár Vilmos *Az ördög megint Csíkban* című novelláskötete. Molnár Vilmos a humor nagymestere, a groteszk, abszurd látásmód merész játékos, az erdélyi és magyar kispróza megújítója. A történet sokszor a nyelvi játék alárendeltje, de olykori öncélúságát is feledteti e nyelvi allűrök természetes bája. Legújabb kötete pedig visszaadja a történet jogát – miközben másról sem beszél, mint a létezés abszurditásáról. És eközben – nem csekélység! – nevetni tanít.

Friss olvasmány Darvasi László *Isten. Haza. Csal.* című kötete. A címbe rejtett rendszerkritika inkább csak manír, vagy a megfelelési kényszer szülte, a novellának nincs ilyen aktuálpolitikai üzenetük. Elesett kisemberek, betörők, csavargók, elmebetegsége: a peremlét az elbeszélések igazi hőse. *A veinhageni rózsabokrok* kötete óta jól ismert Darvasi-hangnak, a szinte érzéki, szecessziósan túlfűtött mondatoknak csak a halvány visszfénye kísért itt. Szikárabb, koncentráltabb próza ez, de éppoly gondosan megalkotott. Kevesebb Kosztolányi, több Bodor Ádám.

Olvastam, persze, kortárs drámát is az elmúlt tizenhat évben, ám nem akadt olyan, amelyet a remekművek közé sorolhatnék. (Amelyik meg nagyon nem tetszett – ebből volt több –, azt itt most hadd ne emeljem ki.)

Jöjjen hát az irodalom – fenegyereke? napszámosa? királynője? tudom is én: – harmadik műneme, a líra. A legnagyobb birodalom. Micsoda választék! De tartsuk magunkat a játék szigorához, bármennyire fáj is olyan nagy összegző kötetekről lemondanom, amelyek 2000 előtt publikált versanyagot is tartalmaznak, mint Csoóri Sándor: *Föld, nyitott sebem*; Buda Ferenc: *Mi hía még*; Kiss Benedek: *Utak keresztje, Isten csavargója*; Ágh István: *Összegyűjtött versek I-II*.

Egy fekete-fehér kötet kívánczik az élre, Nagy Gáspár *Sárfelirata*. Posztumusz is, vaskos is, mégis egyöntetűen nagy versek könyve. Nincs benne versforgács, lapszéli töredék. Koncentrált alkotás mindegyik, még a tréfás verses üzenetek is. A Nagy Gáspár-i dúr helyett a korábban csak elszórtan előforduló moll hangnem uralkodik. A lesújtottságból föl, a készülődés stációján át az égi megbékélésbe vezet az út. Törődésből nem a beletörődéshez, hanem a felemelt fej tartásához. A középpontban 56 misztériuma, a határpontokon a lélek megtöretése és megigazulása. „Szerethetett engem az Isten / mert teremtményének / engem is elfogadott; / sárból-agyagból apám s anyám álmaiból”: még ez a befejezetlen vers sem töredék, hanem versuniverzum, a Nagy Gáspár-i életmű összefoglaló mottója.

2007 után ugorjunk 2013-ba. Rögtön két kötet kívánczik le a polcomról.

Falusi Márton az egyik legeredetibb hangú fiatal magyar költő. Végletekig feszített, már-már Salvador Dalí-s metaforika (Nagy László, Szilágyi Domokos és Orbán Ottó nyomdokain, de megújítva a tőlük kapottat), sziporkázó nyelvi

humor, játékoságba oldott tragikum, heveny ironia, verstani bravúrokkal álcázott fájdalom – legutóbbi kötete, az *Albérleti fordulónap* már teljes hangkészletével szólaltatja meg a költőt. Kimeríthetetlen gazdagságában áramlik be a Falusi-versbe a mai világ, miközben a költő magatartása jellegzetesen „múlt századi”: nem magáról, a világról vall, amikor azt mondja, „húsz és harminc között szélesre nyílik a morálolló / a szó és a tett gólyalábai körzőterpeszben / lépik ki botlásaink szögét”. Nem olvad fel a világ metafora-kavalkádjában és retorikai tűzijátékában, a költői én szilárd magja a legfőbb kohéziós erő, amely egyben tartja a versek legszéttartóbb regisztereit is.

Ugyanebben az évben jelent meg László Noémi legutóbbi kötete, a *föld*. Választhatnám tőle a nem sokkal korábbi válogatott versgyűjteményt, ám a *Papírhajó*ban sok a kilencvenes évekbeli vers. De nem kellett megalkudnom, mert az új könyv – talán csak a hozzá nem illő illusztrációkat leszámítva – remekmű.

Már az első kötete – *Nonó* – komoly figyelmet keltett, méltán: a költő rezignált, szecessziós alaphangja már ott kész van, s csak arra vár, hogy újabb regiszterekkel gazdagodjon. S a *föld*ben – miként a *Papírhajó*ban is – ott zeng az a földöntúli hang, amely Beethoven kései vonósnégyeseiben. Áttört hangszín, érzelmes és önironikus egymásba játszatásával; kozmikus melankólia a hétköznapok humorával és helytállásával oldva; tünődés és a transzcendenciában feloldódás, amelyet mindújra visszabilent a költő – nem harcias, csak: – küzdő éntudata. Dalszerűség, folyton kimozdítva a várható hangfekvésből, a lebegést ellenpontozó szögletesség a strófazárlatokban. Mindent tud a versről, amit tudni lehet. És sokat a világról. És még többet az e világon túli szférákról. Vagy a földmélyiről. „A legmélyebben szunnyadó göröngyig / szeretnék látni és belátni azt, / hogy ez a látás sem nyújthat vigaszt / és észleléstől nem juthat a könnyig” – beéri a tapasztalással, lemond a mindenáron-tettéről: „Nem élek-halok majd a tettekért. / Nem gyöttrődöm, bután, mint most is éppen, / hogy mi dolgom e villanásnyi létben, / hogyan hagyom porló kezem nyomát, / agyoncirkalmazott világ, terád.” A létezés sodró árama nyugózi le, tartja foglyul a mulandóság árnyékában is:

*Mindenhol vastag derekú,
erős karú gyümölcsfák állnak,
a száradó mezők körül
duzzasztó gátat tartanak a nyárnak:
érlelje még a hazatérés hangjait,
a türelmet, a mézet,*

*mielőtt ágaikra bogot köt a tél
s a fakó háztetők fölött sikít a szél,
kendőt lobogtat az enyészet.*

Utóirat

Egy vallomással tartozom a játékmesternek. A legjobb három közé odatartozik egy negyedik verseskötet, sőt egy ötödik is. Ám nemcsak a határidő szorít, kibabrált velem a kétlakiságom is: mindkét könyv otthon maradt, ezért nincsen velem itthon: karácsonyi olvasmányaim voltak Körmenen, most azonban Újlipótvárosból írok. S ha a játék szabályainak ezzel nem felelek is meg, becsületbeli ügy, hogy – ha a könyvek „távolléte” miatt érvelni nem is tudok – megnevezem a két kötetet. Ágh István: *Válasz hazulról*; Oravecz Imre: *távozó fa*. Nagy életművek nagy kötetei.

Árkossy István: Csuklyában (szén, 1998)